

Andre folks normer

Anne Marie Bülow-Møller

Professor, Handelshøjskolen i København.

Hvis Kejseren af Kina havde gået på Handelshøjskolen, ville han have sagt om sin nye nattergal: „Den er mere end nydelig, den er adækvat.“ Det er nemlig den højeste ros der kan uddeles de steder hvor vi uddanner professionelle sprogbrugere og formidlere; for Handelshøjskolen i København vil det sige fremmedsproglig og interkulturel formidling i form af oversættelse, tolkning og kommunikationsopgaver af mange slags.

Adækvathed er et søsterbegreb til kommunikativ kompetence, som efterhånden er knæsat som sprogundervisningens mål de fleste steder. Hvis det i grundskolen betyder „du skal kunne klare dig igennem, gøre dig forståelig“, bliver det i gymnasiet til „du skal forstå hvad der forventes af dig i normale sammenhænge og have situationsfor-

nemmelse og ordforråd til at klare dig“. Hvis sprogbrugere kommer ud i specialkommunikation, f.eks. mellem to ingeniører eller forretningsfolk der må klare sig på fremmedsprog, vil de normalt kunne trække på udbredt gensidig velvilje, fordi hovedformålet er at få en meddelelse igennem, så et job kan blive gjort.

Men den går ikke ret længe i den sproglige afdeling af de højere uddannelser. Her sætter professionaliseringen ind: inden vi overhovedet begynder at interessere os for den egentlige pragmatiske kompetence, skal sproget være frit for syntaktiske fejl og semantiske pudsigheder, for fra nu af sigter vi mod den situation hvor sprogbrugeren er ansat til at være den der har forstand på (fremmed)sprog. Vi har haft temmelig mange nye studerende der syntes

de var helt gode til at gøre sig forståelige, og fandt det med korrektheden ganske overdrevet. Det hænger naturligt sammen med at de er vant til at repræsentere sig selv, mest i tale, og det går helt fint. Hvis de derimod skal repræsentere en organisation, og der er et professionelt image (og årsregnskab) i den anden ende af deres sprogproduktion, så er adækvatheden på et helt andet niveau: det er stadig det der forventes i situationen, men situationen er ny. Vi taler nu om andre folks normer.

De professionelle forventninger kan også ses i undervisningen: engelsk, som jeg har, er ikke et menings- og holdningsfag. Med nogle få undtagelser er de fleste discipliner totalt ligeglade med hvad de studerende mener om abort eller skilsmisse, men derimod vældig interesserede i om de kan producere en god analyse af amerikanske abortmodstanderes politiske gennemslagskraft, eller en kompetent sammenligning af dansk og britisk skilsmisselovgivning. Forventningen går ikke længere på færdighed i at udtrykke sig om det de studerende selv kan stå inde for - den går på viden, logik og analysefærdighed. Eller som nogen sagde: *In translation studies, foreign language knowledge comes free.*

For at kunne skrive og tale professionelt kræves der først og fremmest et bredt register, dvs. dansk og (i mit tilfælde) engelsk sådan som normerne er hos *modtagerne* (firmaets kunder eller partnere, oversættelsens brugere, organisationens medlemmer, osv.). Det er ingen født med, og derfor skal det op-suges fra paralleltekster (skriftlige og

mundtlige). Det gælder dansk - folk der ikke har indlært forskellen på De og du har sidste chance her - og det gælder terminologi og vendinger såvel som struktur.

Det vil igen sige at normerne skal indlæres sammen med ordforråd og typisk opbygning: tekst- og diskursanalyse bliver en vigtig måde at skaffe sig det fornødne brede register og, vigtigt, det kendskab til teksttypemes egne normer som følger med. Det er derfor der foruden originale tekster, aviser, etc. også optræder lærebøger med sproglige snitmønstre til de mest standardiserede sager: ingen behøver selv at opfinde et rykkerbrev på fremmedsproget. Også for modtageren er det tidsbesparende at kunne genkende en bestemt genre i et enkelt blik - så konfektionsvarer kan i høj grad være adækvate.

Det virkelige problem kommer der hvor standardrepertoiret ikke slår til. Her er det adækvate nemlig afhængig af en konkret vurdering om hvad modtageren allerede ved, hvad modtageren skal bruge det til, og først og sidst, modtagerens normer og forventninger. Lad mig give et eksempel.

I den østengelske by hvor jeg arbejdede i nogle år, var der et datterselskab af en dansk virksomhed i byggebranchen. Direktøren ville gerne snakke med mig om kommunikationskanaler og forhandlingsstrategier, men han viste mig meget sjældent korrespondance i firmaet, for det betragtede han som privat. Men en dag kom der en telex hjemmefra som fik ham til at fravige rutinen.

Den var kort og saglig og lød i al sin enkelthed: *Lot 49 will be delayed until week 8. OK?*

Det der rystede den pæne ældre herre i denne meddelelse, var ikke fejl; meddelelsen er helt korrekt engelsk. Det var heller ikke en fejltagtig situationsbedømmelse: han vidste udmærket hvad *lot 49* refererede til, og han kunne nemt identificere *week 8* som en dato små tre uger fremme. Men ifølge hans normsystem blev der talt ned til ham: man gav ham en henkastet meddelelse, som om det ikke på nogen måde afficerede hovedkvarteret at han nu havde den ubehagelige opgave at fortælle arkitekten at han ikke fik sine vinduer til tiden. En lille smule omsorg (*Can you manage?*) og bare antydning af grund, så han kunne sige f.eks. *Sorry, we have a problem at the paintshop*, ville have gjort en forskel.

Set fra et dansk synspunkt er det nogenlunde gennemskueligt hvad der er sket: nogen har bedt sekretæren om at fortælle den engelske direktør at vinduerne blev forsinket. Det er nøjagtig hvad hun så har gjort. Hendes normsystem har været præget af almindelig dansk uhøjtidelighed, hvorved talesprogsnorm føles naturligere end skriftsprog, især ved en kort meddelelse; hun har kendt den lille formular *OK?*, som er tidsbesparende i forhold til *Will you be OK?* eller *Is that OK with you?*, og ikke været opmærksom på at sammen med instruktioner betyder den faktisk „Er du med?“

Med andre ord: sekretæren kendte ikke den engelske direktørs normer og for-

ventninger. Hun brugte sine egne, for hun var ikke blevet bedt om at vise takt og tænke sig ind i hans situation. Hun har ikke på nogen måde ønsket at være uhøflig: formuleret efter *face*-begrebet er hendes strategi den danske præference for *involvement face*, altså den type henvendelse der inkluderer modtageren kammeratligt; kammerater har en fælles kontekst, og man behøver derfor ikke specificere eller tale stift høfligt for at opretholde den venlige tone. Den ældre direktørs præference var derimod nok nærmere *independence face*, dvs. en henvendelsesform der prøver at skærme modtageren mod overgreb på hans eller hendes territorium; her siger man undskyld og forespørger om noget er muligt i stedet for at forvente det gjort. (Termerne *involvement* og *independence* stammer fra Scollon og Scollon 1995; for anden interkulturel brug, se f.eks. Ting-Toomey 1988. Ellers er standardreferencen på Goffmans *face*-begreb i forbindelse med høflighed Brown og Levinson 1987).

At skulle bruge andre menneskers sprognormer i stedet for sine egne kan godt føles som et overgreb, især af nye studerende: hvem er det egentlig der taler? Mange føler også at det i virkeligheden slet ikke er modtageren man tager hensyn til: ingen kommunaladministration forventer at deres modtagere ville gå rundt og sige „På given foranledning skal vi oplyse...“ Her er det klart den afsendende organisations normer der gælder, og den afsender er i masser af sammenhænge temmelig konservativ og fjernt fra den studerendes eget sprog, selvom begge dele er

indfødt dansk. I virkeligheden er sagen også lidt mere kompliceret: professionel formidling foregår i trekanten mellem *genren* og den *egentlige afsender* og *modtageren*.

Hvis vi kaster endnu et blik på telex'en herover, kan vi se på de involveredes *footing*, et begreb som Goffman lancerede til at beskrive de roller som udfyldes af afsender og modtager (men se også Levinson 1992). Den vigtigste distinktion for os er forskellen på *autor*, *principal* og *talsmand*. Meddelelsens forfatter - den der valgte ordene - er autor; meddelelsens egentlige afsender, den på hvis autoritet meddelelsen bygger, er principalen, og man kan udmærket være sin egen autor og principal samtidig; men man kan også bare videregive en andens budskab, og så er man talsmand. Man kan f.eks. høre en lille unge sige: „Emil, Mor siger du skal komme ind nu!“, og det forventes at have en anden virkning end „Emil, kan du så komme ind!“

I den omtalte telex har sekretæren, vores fremmedsprogsbruger, været fanget mellem rollen som *autor* og *talsmand*. Hun har fået sin principals besked på at fortælle englænderen om forsinkelsen, og hun har (formentlig) ikke følt at nogen egentlig prosa på hendes egen autoritet var relevant eller ønsket: man tiltager sig rollen som 'rigtig' deltager i kommunikationen hvis man begynder at undskylde eller komme med supplerende oplysninger. Fejlen ligger altså hos *principalen*: det er hans eller hendes ansvar at sætte sig ind i modtagerens situation (der skal glattes ud) og i talsmandens situation

(det skal ekspliciteres: „fortæl ham om forsinkelsen så pænt du kan“). Formidlere ved imidlertid at det gør principaler ikke ret tit - de støtter sig nemlig på *genre*s normer: meddelelser af denne art har typisk et beklagende anstrøg, så det behøver man ikke nævne separat. Det ved brugerne, og dermed også formidlerne.

Det hører altså med til den kommunikative kompetence at vide hvomår formidlerens egen takt, indlevelse og viden om interkulturelle normer er påkrævet. Krydsfeltet opleves sommetider af principaler der brænder fingrene på en genre (f.eks. en takketale eller festforelæsning) udsat for to forskellige kulturelle normsæt. Således refererede Per Arnoldi efter indvielsen af sin dekoration af en metrostation i Tokyo at tolken holdt nogle mærkelige pauser netop som han kom til en virkningsfuld anekdote; til sidst henvendte tolken sig direkte og advarede ham om at hun ikke ville gengive selvironiske morsomheder; det var ganske utilstedeligt i den pågældende genre.

Så er vi ved at være tilbage ved udgangspunktet: kommunikativ kompetence er en god ting, og et enkelt svar på spørgsmålet om hvilke sprognormer der anvendes her på Handelshøjskolen vil være: *genre*s normer fortolket igennem principalens eller modtagerens normer, alt efter situationen. Det er noget af en udfordring, når vi nu hører så mange steder at unge mennesker gerne vil mene noget, gerne vil uddanne sig der hvor de kan være 'på', gerne vil være noget med medier og scene og rampelys.

Vi får rigtig mange studerende ind som udtrykker sig (selv) med stor kompetence, ofte erhvervet i udlandet; når de får lejlighed, skriver de den rene gonzo-journalistik. De bryder sig ikke om at få at vide at den gode formidler er usynlig. De føler at vi har i sinde at omskole dem til kunstige nattergale, hvor man putter standardforretningsgangen ind i den ene ende som en pianorulle, og får korrekt fløjtede triller ud i den anden, samme melodi hver gang.

Jeg håber det er fremgået at det i virkeligheden gælder om at opbygge den adækvate viden, og på det grundlag fremelske en situationsfornemmelse og et repertoire så bredt at vi kan appellere til noget der nærmer sig kunstnerisk talent for at formidle, således at informationsmateriale, rapporter, artikler, oversættelser, breve eller hvad man nu ellers kommer til at producere kan fungere bedst muligt i konteksten. Frie fugle med egen dømmekraft kommunikerer bedst.

Litteratur

Brown, Penelope and Stephen C. Levinson: Politeness. Some universals in language usage. Cambridge; Cambridge University Press, 1978/1987.

Goffman, Ervin: On face-work. An analysis of ritual elements in social interaction. i: Interaction Ritual. Essays in Face-to-Face Behavior. Chicago; Aldine, 1955/1967.

Goffman, Ervin: Footing. i: Semiotica 25, 1-29. Reprinted in Forms of Talk. Oxford; Blackwell, 1979/1981.

Levinson, Stephen C.: Activity types and language. i: Talk at Work: interaction in institutional settings. Ed by P. Drew og J. Heritage. Cambridge; CUP, 1992 (1979). S. 66-100.

Lim, T-S and J.W. Bowers: Face work. Solidarity, approbation and tact. i: Human Communication Research 7(3), 1991. S. 415-50.

Scollon, Ron and Suzanne Wong Scollon: Intercultural Communication. A discourse approach. Oxford; Blackwell, 1995.

Ting-Toomey, Stella: Intercultural conflict styles. A Face-negotiation theory. i: Theories in Intercultural Communication. Ed. by Young Yun Kim and William B. Gudykunst. Newbury Park; Sage, 1988. S. 213-35.

Elva Stenestad: Tyskfagets traditioner
Side 6-10

Litteratur

Roos, Carl: Livserindringer. Kbh. 1959-61.

Love og bekendtgørelser:

Løv om højere Almenskoler m.m. af 24. April 1903.

Bekjendtgørelse angaaende en Underviisningsplan og Examensbestemmelser for de lærde Skoler i Danmark. Kjøbenhavn, den 13. de Mai 1850.

Bekendtgørelse om undervisningen i gymnasiet. Nr. 292. 6. September 1961.

Bekendtgørelse om undervisningen i gymna-

siet og om fordringerne m.v. til studentereksamen. Nr. 322. 16. Juni 1971.

Fra Billedkunst til Tysk... om reglerne for fagene i gymnasiet; bestemmelser som er fastsat i bekendtgørelse af 4. November 1987 om fagene m.v. i gymnasiet og i den tilhørende ændringsbekendtgørelse af 21. Marts 1988: Vejledende retningslinier for fagene. Undervisningsministeriet, Direktoratet for gymnasiet og HF, 1988. 2 bd.

Bekendtgørelse om gymnasiet, studenterkursus og enkeltfagsstudentereksamen. Nr. 411. 31. maj. 1993. (Gymnasiebekendtgørelsen).

Bekendtgørelse om gymnasiet, studenterkursus og enkeltfagsstudentereksamen. Nr. 319. 19.5. 1999. (Gymnasiebekendtgørelsen).